

Władysław PABIASZ

Moralne aspekty konfliktu między pracą a kapitałem w świetle katolickiej nauki społecznej

1. Etyczne pojęcie pracy i jej moralne cele

W ujęciu katolickim, które uwzględnia aspekty ogólnoludzkie oraz specyficznie chrześcijańskie, „praca jest to wolna, choć naturalnie konieczna działalność człowieka, wypływająca z poczucia obowiązku, połączona z trudem i radością a mająca na celu tworzenie użytecznych społecznie wartości duchowych i materialnych”¹. Powyższa definicja pracy pozytywnie koreluje z definicją kard. J. Höffnera: „praca polega na świadomej i poważnej działalności, zwróconej do przedmiotu zdolności duchowych i fizycznych człowieka, podejmowanej w celu urzeczywistniania wartości pomocnych do samodoskonalenia się społeczności ludzkiej, a ostatecznie do chwały Bożej”². Praca jest przede wszystkim powołaniem skierowanym do człowieka przez Boga-Stwórcę. Człowiek został umieszczony w ogrodzie, aby „go uprawiał i doglądał” (Rdz. 2, 15). Praca, w zamysłu Boga, nie miała być przykrym ciężarem, ale współpracą mężczyzny i kobiety z Bogiem w doskonaleniu świata. Tak jak odpoczynek, tak i praca jest nieodzownym składnikiem życia ludzkiego. Szkołą i przykładem pracy jest dla każdego człowieka Rodzina Chrystusa w Nazarecie. Jezus jest Synem Cieśli. Praca ludzka ma charakter zarówno surowy i zbawczy. Praca nie jest karą za grzech. Grzech pierworodny spowodował, iż praca będąca połączona wyłącznie z radością, została połączona z winy człowieka także z trudem i ciężarem. Na skutek grzechu pierworodnego zmienił się stosunek człowieka do pracy; porządek społeczny został zachwiany; pojawiły się napięcia w zakresie podziału dóbr i w wynagradzaniu za pracę; w życie ludzkie weszła niesprawiedliwość w zarządzaniu dobrami materialnymi i owocami pracy ludzkiej; dobro wspólne, powszechne przeznaczenie naturalnych dóbr ziemi, prawo do własności prywatnej zaczęły być błędnie interpretowane; dobra materialne ukierunkował człowiek nie na Boga i na

¹ St. Jarocki, *Katolicka nauka społeczna*, Paris 1964, s. 211.

² J. Höffner, *Christliche Gesellschaftslehre*, Köln 1978, s. 106.

miłość braterską, ale na samego siebie; życie ludzkie zostało przez człowieka narażone na niedostatek i zagrożone przez przemoc; wolność i godność osoby ludzkiej została podważona; naturalna solidarność między ludźmi została zapoznana³.

Sobór Watykański II zwraca naszą uwagę na źródło etycznej wartości pracy. Źródłem tym jest osoba ludzka. Praca, polegająca na tworzeniu i wymianie nowych dóbr oraz na świadczeniu usług gospodarczych — pochodzi od osoby, jest poddana wolnej woli człowieka; jest środkiem utrzymania życia, tzn. wartości pierwszej, fundamentalnej, wartości, bez której nie byłoby żadnej innej wartości. Przez pracę człowiek służy bliźnim i z nimi się łączy. Dzięki pracy może człowiek praktykować bezinteresowną miłość i doskonalić świat materialny zgodnie z protologicznym przykazaniem Boga. Dzięki pracy, zwłaszcza przez trud pracy, człowiek ma udział w dziele zbawczym Chrystusa⁴.

O etycznej wartości pracy decydują także jej cele moralne. Od czasów św. Tomasza z Akwinu (1225 – 1274) wyróżnia się w katolickiej nauce społecznej następujące cele moralne pracy: 1) zwalczanie próżniactwa, 2) poskramianie ciała, 3) zaspokojenie potrzeb materialnych, 4) pomoc ubogim⁵. Człowiek jest więc także celem pracy. Praca jest dla człowieka, a nie człowiek dla pracy. Oznacza to pierwszeństwo podmiotowego znaczenia pracy nad znaczeniem przedmiotowym pracy. Lapidarnie streszcza to pap. Jan Paweł II mówiąc: „Pierwotną podstawą wartości pracy jest człowiek”⁶. Stwierdzenia powyższe posiadają znaczenie fundamentalne dla problemu zasugerowanego w tytule. Syntetycznie można je ująć następująco: „Praca ludzka jest bezpośrednim działaniem osób stworzonych na obraz Boży i powołanych do przedłużania — wraz z innymi — dzieła stworzenia, czyniąc sobie ziemię poddaną. Praca jest zatem obowiązkiem: „Kto nie chce pracować, niech też nie je!” (II Tes 3, 10). Szanuje ona dary Stwórcy i otrzymane talenty. Może mieć także wymiar odkupieńczy, Znosząc trud pracy w łączności z Jezusem, rzemieślnikiem z Nazaretu i Ukrzyżowanym na Kalwarii, człowiek współczuje w pewien sposób z Synem Bożym w Jego dziele Odkupienia. Potwierdza, że jest uczniem Chrystusa, niosąc krzyż każdego dnia w działalności, do której został powołany. Praca może być środkiem uświęcenia i ożywienia rzeczywistości ziemskiej w Duchu Chrystusa. W pracy osoba wykorzystuje i urzeczywistnia część swoich naturalnych zdolności. Podstawowa wartość pracy dotyczy samego człowieka, który jest jej sprawcą i adresatem. Praca jest dla człowieka, a nie człowiek dla pracy. Każdy powinien mieć możliwość czerpania z pracy środków na utrzymanie siebie, swoich bliskich i na pomoc współnocie ludzkiej”⁷.

2. Pojęcie i funkcje kapitału

Przez kapitał w znaczeniu przedmiotowym rozumiany tu dwie rzeczy: naturalne bogactwa świata oraz środki produkcji. Kapitał w znaczeniu podmiotowym to wąska,

³ Katechizm Kościoła Katolickiego, Pallottinum 1994, nry: 378, 533, 1940, 2128, 2401.

⁴ Zob.: Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym, nr 67, [w:] Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski, Pallottinum 1967, s. 595n.

⁵ Summa Theologiae, I – II, q. 40.

⁶ Jan Paweł II, Laborem exercens, Pallottinum 1981, nr 6, s. 12.

⁷ Katechizm Kościoła Katolickiego, nr 2427 i 2428.

ale bardzo wpływowa grupa zarządców bogactwami naturalnymi ziemi oraz grupa właścicieli posiadających środki produkcji. Do kapitału zaliczamy dobra gospodarcze a nie usługi. W naświetleniu katolickiej nauki społecznej kapitał oznacza pewną ilość pracy zmagazynowaną w dobrach gospodarczych oraz zapas dóbr przeznaczonych do dalszej produkcji. Mamy zatem kapitał konsumpcyjny i produkcyjny, stały i obrotowy. Kapitał jako zespół środków jest tylko instrumentem. Naturalne zasoby ziemi są po pierwsze dobrem wspólnym wszystkich ludzi. Po drugie, mogą służyć człowiekowi tylko przez pracę. Naturalnych bogactw ziemi człowiek nie tworzy, lecz je zastaje. Źródłem własności, jedynym, jest własna praca człowieka. Zespół jakichkolwiek środków produkcji jest owocem historycznego dorobku człowieka. Inaczej mówiąc, wszystkie środki produkcji wypracował człowiek przez swe doświadczenie i umysł, czyli przez swą pracę. Zasada naturalnego prawa moralnego brzmi zatem: praca ma pierwszeństwo przed kapitałem; prymat i priorytet pracy przed kapitałem jest faktem oczywistym. Istnieje jednak integralny i nierozzerwalny związek między pracą a kapitałem. Praca jest przyczyną sprawczą przynajmniej części kapitału. Praca i kapitał wewnątrznie się przenikają. Przez pracę człowiek wchodzi w kapitał w podwójnym przynajmniej znaczeniu: 1) pracując, człowiek odziedzicza to, co jest dane wszystkim ludziom w zasobach natury i 2) odziedzicza to, co inni wypracowali; odziedzicza przynajmniej częściowo także i kapitał. Kapitał nie może być wykorzystywany bez pracy, nie może zaistnieć bez pracy. Katolicka nauka społeczna odrzuca absolutny prymat prawa rynku nad pracą ludzką, postuluje rozsądne zarządzanie kapitałem tzn. zarządzanie zgodne z właściwą hierarchią wartości i z uwzględnieniem dobra wspólnego⁸.

3. Istota konfliktu między pracą a kapitałem i środki do jego przezwyciężenia

Cechą charakterystyczną naszych czasów jest szczególnie ostry konflikt między światem kapitału a światem pracy, tzn. między wąską, ale bardzo wpływową grupą właścicieli środków produkcji a szeroką rzeszą tych, którzy tych środków nie posiadają. Istota konfliktu polega na kilku przynajmniej zjawiskach:

- przedsiębiorca kieruje się zasadą największego zysku; ustanawia najniższe wynagrodzenie za wykonywaną pracę;
- pracodawca coraz częściej nie realizuje zasady bezpieczeństwa pracy;
- pracodawca nie zapewnia w dostatecznym stopniu warunków zdrowia i życia pracownika i jego rodziny
- praca jest tego rodzaju, iż nie umożliwia realizowania wyżej wymienionych celów moralnych;
- praca w znaczeniu przedmiotowym staje się wrogiem pracy w znaczeniu podmiotowym; praca nie służy urzeczywistnianiu się człowieczeństwa, nie służy spełnianiu się osobowego powołania jednostki;
- praca nie staje się „panowaniem” człowieka nad światem, ale „panowaniem” nad człowiekiem;

⁸ Tamże, nr 2425. Zob. też: Jan Paweł II, enc. *Centesimus annus*, nry: 10, 13, 44, [w:] *Acta Apostolicae Sedis* 72 (1979), s. 211.

- praca jest niejednokrotnie tego rodzaju, iż zapoznaje się trzy fakty: 1) pracownik jest osobą, 2) pracownik działa świadomie i 3) pracownik działa dobrowolnie;
- praca staje się zagrożeniem wartości osobowych, staje się „towarem” a pracownik staje się „sprzedawcą”; człowiek pracy jest traktowany na równi z całym zespołem materialnych środków produkcji.

Na przestrzeni 19. i 20. wieku Urząd Nauczycielski Kościoła sugerował l i c z n e i r ó ż n e ś r o d k i , które mogłyby łagodzić a nawet likwidować konflikty między pracą a kapitałem. Przyjrzyjmy się w porządku chronologicznym najważniejszym z nich.

Pap. Leon XIII (1878 – 1903) w swoich encyklikach społecznych zwraca uwagę na następujące przemiany wyznaczające owe środki: potrzeba zmiany techniki produkcji, rozpowszechnianie pracy najemnej, skupienie bogactw w rękach kapitalistów, wzrost poczucia ufności klasy robotniczej we własne siły i upadek moralności chrześcijańskiej wśród klasy robotniczej. Główne zaś przyczyny niedoli robotników są w ujęciu papieża Leona XIII, następujące: zniesienie dawnych korporacji przemysłowych; usunięcie wpływu religii; monopol kapitalistów i wzrastająca lichwa. Zmiana położenia klasy robotniczej powinna zmierzać do zapewnienia środków na utrzymanie życia robotnika i jego rodziny oraz możliwości oszczędzania. Zmiany te zlikwidowałyby przepaść między bogactwem a nędzą, powodowałyby wzrost produkcji i gwarantowałyby wspólne użytkowanie i indywidualne posiadanie.

Szczegółowe środki zaradcze, leżące w gestii państwa a proponowane przez pap. Leona XIII są następujące: ochrona własności przedsiębiorstw; zakaz pracy w niedziele i święta; skracanie długości dnia pracy; skracanie wieku pracy; ochrona pracujących kobiet; słuszna płaca oraz ochrona życia i zdrowia pracowników⁹. Działalność społeczna pap. Leona XIII spowodowała pogłębienie różnic oraz podziałów między światem pracy a światem kapitału z jednej strony, a z drugiej rozwój katolickiej myśli społecznej oraz rozwój związków zawodowych. W roku 1909 powstaje Międzynarodowy Sekretariat Chrześcijańskich Związków Zawodowych oraz Międzynarodowa Organizacja Pracy. Rywalizują ze sobą dwie koncepcje: wspólny związek pracowników i pracodawców oraz wspólny związek klas robotniczych. Zwycięża koncepcja druga. Powstają robotnicze organizacje młodzieżowe i inne związki robotnicze, jak np. „Sillo” i „Action Française”. Ukoronowaniem ich działalności była Unia Mechlińska w roku 1920 i jej cztery Kodeksy moralności, interesujące się także problemem pracy i kapitału: Kodeks Społeczny (Code Social, 1948), Kodeks Moralności Międzynarodowej (Code de Morale Internationale, 1948), Kodeks Rodzinny (Code Familial, 1950) oraz Kodeks Moralności Politycznej (Code de Morale Politique, 1957).

W encyklice „Quadragesimo anno” z roku 1931 pap. Pius XI zwracając uwagę na fakt, iż ustrój kapitalistyczny jest naruszeniem prawa Bożego, wyjaśnia problemy następujące: co to jest płaca rodzinna; sprawiedliwość instytucji salariatu; konfesyjność związków zawodowych i źródła własności. Papież wskazuje na następujące sposoby zużycia nadwyżki dochodu: jałmużna, dobroczynność i dzieła wspiałości. Faktycznej biedzie świata robotniczego oraz niepewności warunków bytowania zapobiec może realizowanie trzech zasad: 1) pomocniczości społecznej, 2) solidaryzmu społecz-

⁹ Zob. encykliki społeczne pap. Leona XIII: *Rerum Novarum*, [w:] AAS 23 (1890 – 1891), s. 649nn; *Libertas praestantissimum*, [w:] *Leonis XIII P.M. Acta*, VIII, Romae 1889, s. 212 – 246; *Satis cognitum*, [w:] *Acta Leonis XIII*, 16 (1896), s. 157 – 208; *Divinum illud*, [w:] *Acta Leonis XIII*, 17 (1897), s. 125 – 148; *Mirae caritatis*, [w:] *Acta Leonis XIII* 22 (1902), s. 115 – 136.

nego i 3) korporacjonizmu chrześcijańskiego. Te trzy zasady tworzą treść pojęcia „sprawiedliwość społeczna”¹⁰.

Zdaniem Piusa XII, sprawiedliwy ustrój pracy może zlikwidować omawiane konflikty i zapewnić porządek oraz pokój społeczny. Pożądany ustrój pracy to taki, który: broni godności i praw robotnika, broni spójności rodziny robotnika; uwzględnia godność pracy ludzkiej; zapewnia własność prywatną; troszczy się o wykształcenie dzieci robotnika; rozwija więź społeczną wśród robotników; zmniejsza przeciwieństwa między grupami pracowniczymi i przezwycięża u robotników poczucie odośrobowania. Istotny jest także porządek prawny, tzn. jasne przepisy prawne, niezależność sądów oraz ustawowa straż państwa nad wolnością i godnością osoby robotnika. Właściwy ustrój pracy to tylko taki, który jest przeniknięty duchem chrześcijańskim — twierdzi pap. Pius XII. Podmiotem odpowiedzialnym za łagodzenie konfliktów między pracą a kapitałem jest — zdaniem tego papieża — także Kościół. Główne zadania Kościoła w tej dziedzinie są następujące: wpływanie na sumienia; ocena moralna aktualnych doktryn i ustrojów oraz przestrzeganie przed błędami¹¹.

Pap. Jan XXIII znów uwzględnił nowe aspekty kwestii społecznych. W zakresie omawianego konfliktu, ważnym środkiem zaradczym, jest, zdaniem tego papieża, słuszna płaca. O wysokości płacy winny decydować koniunktywnie następujące elementy: wydajność pracy, sytuacja gospodarcza przedsiębiorstwa, dobro wspólne społeczności państwowej i dobro wspólne społeczności międzynarodowej. Na słuszną zaś płacę winny składać się: płaca życiowa, płaca rodzinna, nadwyżka umożliwiająca oszczędzanie, płaca dodatkowa za usługi szczególne oraz z tytułu zwiększonej produkcji, płaca społeczna czyli wynagrodzenie zbiorowe, np. za estetykę lokalu lub usługę lat. Płacę dodatkową należy łączyć z dochodem surowym przedsiębiorstwa, gdyż: 1) pracownik przyczynia się do wzrostu dochodu surowego, 2) trudno ustalić zależność dochodu czystego od pracy robotnika, 3) pracownik nie może ponosić ryzyka przedsiębiorstwa. Kryteria wysokości płac w stosunku do zysków przedsiębiorstwa winny być następujące: pełne czy niepełne zatrudnienie; przeciwdziałanie tworzeniu się uprzywilejowanych grup pracowniczych; dostosowywanie płac do cen towarów; upowszechnianie konsumpcji dóbr kulturowych i zmniejszanie dysproporcji między sektorami gospodarki narodowej. Pap. Jan XXIII wskazuje także na obowiązki moralne pracodawców: odpowiedzialność społeczna; dopuszczanie pracowników do zarządu przedsiębiorstwa i dopuszczanie pracowników do udziału we wszystkich innych dziedzinach życia przedsiębiorstwa. Jak środkiem likwidowania omawianego konfliktu jest ochrona i uwłaszczenie pracy, tak środkami uwłaszczenia pracy są: trwałe dobra konsumpcyjne, domy mieszkalne, posiadłości wiejskie, warsztaty rzemieślnicze, jednorodzinne gospodarstwa rolne oraz udziały w średnich i wielkich przedsiębiorstwach. Dodać należy, iż przez ochronę pracy rozumiemy otoczenie przez społeczeństwo opieką pracownika i jego rodziny. Uwłaszczenie pracy oznacza zaś reformę społeczną mającą na celu uzyskiwanie przez pracowników najemnych własności dochodowej. Głównymi bolączkami, według pap. Jana XXIII, są: 1) nierównomierny podział dochodu w stadium państwowym i międzynarodowym oraz 2) upośledzenie: rolnictwa w stosunku do przemysłu; wsi w stosunku do miasta; rejonów rolniczych w stosunku do przemysłowych i krajów

¹⁰ Pap. Pius XI, Enc. *Quadragesimo Anno*, [w:] AAS 23 (1931), s. 200nn.

¹¹ Zob. encykliki pap. Piusa XII: *Mystici Corporis*, [w:] AAS 35 (1943), s. 193 – 248; *Mediator Dei*, [w:] AAS 39 (1947), s. 545nn; *Humani Generis*, [w:] AAS 49 (1950), s. 561.

rolniczych w stosunku do krajów uprzemysłowionych. Widzimy z powyższego, iż enc. „*Rerum Novarum*” była wołanie o sprawiedliwość zamienną; enc. „*Quadragesimo Anno*” upominała się o sprawiedliwość społeczną; enc. „*Mater et Magistra*” oraz „*Pacem in terris*” wskazują na sprawiedliwość rozdzielczą jako na środek łagodzenia i likwidowania konfliktu między pracą a kapitałem¹².

Pap. Paweł VI wskazuje na następujące środki, które mogą łagodzić a nawet likwidować omawiany konflikt: 1) zapewnienie przez państwo prawa do pracy, 2) takie wykonywanie zawodu, które umożliwiłoby rozwój własnej osobowości i własnych zdolności, 3) ustawowe prawo do pomocy na wypadek choroby i starości i 4) sprawiedliwa płaca. Sprawiedliwa płaca to taka, która zapewnia pracownikowi i jego rodzinie godny stan materialny, społeczny, kulturowy i duchowy. Ważną rolę mogą tu odegrać związki zawodowe. Są one instytucją doniosłą, gdyż reprezentują poszczególne kategorie zawodowe pracowników; popierają i umacniają współpracę robotników; rozwijają poczucie odpowiedzialności ze realizację dobra wspólnego. Państwo winno, ze względów powyższych, zapewnić związkom zawodowym pełną swobodę działania¹³.

Sobór Watykański II sugeruje takie środki, jak: 1) rzetelne wykonywanie pracy; 2) pomoc ze strony społeczeństwa w znalezieniu pracy dostosowanej do cech fizycznych i umysłowych pracownika; 3) taka współpraca zespołów pracowniczych, która nikomu z pracujących nie przynosi szkody; 4) „cały proces owocnej pracy winno się dostosowywać do potrzeb osoby ludzkiej i trybu jej życia, przede wszystkim jej życia domowego, zwłaszcza gdy chodzi o matki rodzin, i mając zawsze na względzie i płeć i wiek.” Ponadto pracownicy winni mieć możliwość rozwijania swych zdolności i osobowości właśnie przez samo wykonywanie pracy. Jak z jednej strony winni oni z należytym poczuciem odpowiedzialności wkładać swój czas i siły w wykonywanie pracy, tak z drugiej powinni też wszyscy dysponować wystarczającym odpoczynkiem i czasem wolnym, tak by mogli poświęcać się życiu rodzinnemu, kulturalnemu, społecznemu i religijnemu. Przede wszystkim powinni znajdować sposobność swobodnego rozwijania tych sił i uzdolnień, których być może nie mogą doskonalić w pracy zawodowej¹⁴; 5) „tak wynagradzać pracę, aby dawała człowiekowi środki na zapewnienie sobie i rodzinie godnego stanu materialnego, społecznego, kulturalnego i duchowego stosownie do wykonywanych przez każdego zajęć, wydajności pracy, a także zależnie od warunków zakładu pracy i z uwzględnieniem dobra wspólnego”¹⁵.

Pap. Jan Paweł II pogłębiając myśli swoich poprzedników wskazuje na następujące środki-warunki, które mogą zpobiegać omawianemu konfliktowi: 1) uznanie przez pracowników i pracodawców pierwszeństwa „pracy” przed „kapitałem”: pracę należy uznać za przyczynę sprawczą kapitału; należy zaakceptować fakt, iż zasoby ziemi mogą służyć człowiekowi nie inaczej, jak tylko przez pracę; własną pracę należy uznać za jedyny środek własności; zespół środków produkcji należy uznać za owoc pracy ludzkiej; 2) umiejętność pracy czyli sprawcze uczestnictwo w nowoczesnym procesie produkcji

¹² Pap. Jan XXIII, Enc. *Mater et Magistra*, [w:] AAS 53 (1961), s. 401 – 464; *Pacem in terris*, [w:] AAS 55 (1963), s. 257 – 304.

¹³ Pap. Paweł VI, Enc. *Ecclesiam suam*, [w:] AAS 56 (1964), s. 609 – 659; enc. *Populorum progressio*, [w:] AAS 59 (1967), s. 267nn; Litt. *Octogesima adveniens*, [w:] AAS 60 (1968), s. 11 – 132.

¹⁴ Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym, nr 67, [w:] Sobór Watykański II ..., dz. cyt., s. 595.

¹⁵ Tamże, s. 596.

jest obowiązkiem moralnym każdego pracownika; umiejętność ta jest możliwa tylko dzięki odpowiedzialnemu i odpowiedniemu przygotowaniu praktycznemu i wykształceniu teoretycznemu; 3) uznać należy prymat człowieka wobec rzeczy, człowieka za podmiot pracy; 4) nie można przeciwstawiać pracy kapitałowi ani kapitału pracy; nie można przeciwstawiać ludzi, którzy „stoją” za tym pojęciami; 5) ustrój pracy powinien być łuszy, tzn. wewnętrznie prawdziwy i moralnie godziwy; ustrój pracy spełnia te warunki, gdy: przewyższa antynomię pracy i kapitału; realizuje zasadę pierwszeństwa pracy, zasadę podmiotowości pracy i zasadę sprawczego udziału pracy w całym procesie produkcji; 6) współwłasność środków pracy, udział pracowników w zarządzie i zyskach przedsiębiorstwa; 7) zabezpieczenie podmiotowości społeczeństwa, czyli: poczucie robotnika, że jest współgospodarzem warsztatu pracy, że pracuje na swoim¹⁶.

„Katechizm Kościoła Katolickiego” daje syntezę poglądów na właściwy stosunek między pracą a kapitałem w postaci następujących praw-wskazówek: 1) praca winna być traktowana przez człowieka jako współpraca z Bogiem i jako środek doskonalenia świata materialnego; 2) prawo ludzkiej pracy jest surowe ale za to przynosi człowiekowi zbawienie wieczne; 3) konflikty mogą być skutecznie i pokojowo rozwiązane za pomocą różnych form solidarności: solidarności biednych, między biednymi a bogatymi, pracujących i pracodawców, między ludami i państwami; solidarność prowadzi do sprawiedliwego podziału dóbr i do sprawiedliwego wynagrodzenia za pracę; 4) zapewnienie wystarczającego odpoczynku i czasu wolnego dla życia rodzinnego, kulturalnego, społecznego i religijnego; 5) prawo do własności prywatnej; 6) powszechne przeznaczenie dóbr należy uczynić zasadą pierwszoplanową; 7) zapewnienie otwartego dostępu wszystkich do pracy i do zawodu; 8) „porozumienie stron nie wystarcza do moralnego usprawiedliwiania wysokości wynagrodzenia”¹⁷.

Spytajmy na zakończenie, czy strajk może być, według katolickiej nauki społecznej, moralnie dobrym środkiem w przewyżnianiu konfliktu? Strajk — odpowiada pap. Paweł VI — „jest w zasadzie legalną, ale tylko w ostateczności dającą się zastosować bronią”¹⁸. Strajk może być oceniony z punktu widzenia moralnego pozytywnie, gdy spełnia następujące warunki: 1) istnieje słuszna przyczyna strajku; 2) brak jest możliwości pokojowego załatwienia sprawy; 3) motywy strajku przewyższają szkody i 4) istnieje rozsądna nadzieja zwycięstwa. reasumując powiemy, iż „strajk jest moralnie uprawniony, jeżeli jest środkiem nieuniknionym, a nawet koniecznym, ze względu na proporcjonalną korzyść. Staje się on moralnie nie do przyjęcia, gdy towarzyszy mu przemoc lub też gdy wyznacza mu się cele bezpośrednie nie związane z warunkami pracy lub sprzeczne z dobrem wspólnym”¹⁹.

¹⁶ Pap. Jan Paweł II, Enc. Redemptor hominis, [w:] AAS 71 (1979), s. 275nn; enc. Laborem exercens, nry 11 – 15, [w:] Jan Paweł II, Encykliki i adhortacje 1979 – 1981, Warszawa 1983, s. 125 – 136.

¹⁷ Katechizm Kościoła Katolickiego ..., dz. cyt., nr 2434.

¹⁸ Pap. Paweł VI, Litt. Octogesima adveniens ..., dz. cyt., nr 14.

¹⁹ Katechizm Kościoła Katolickiego ..., dz. cyt., nr 2435. Zob. też wybrane komentarze do cytowanych dokumentów: Barzel R., „Mater et Magistra” und praktische Politik. Ein Beitrag aus dem politischen Alltag, Osnabrück 1962; Clemet M., L'économie sociale selon Pie XII, Paris 1953, t. 1; Crouzel H., L'aide aux pays en voie de développement. propos d'un théologie. „Nouvelle Revue Théologique” 1962, nr 84, s. 829 – 842; Philips G., L'Église dans le monde d'aujourd'hui, „Concilium” 1965, nr 6, s. 15nn.

Władysław PABIASZ

Moral Aspects of Conflict Between Labour and Capital in the Light of Catholic Social Science

Summary

Human labour can be interpreted in different ways. The author focuses on moral sense of labour. Moral purpose of work is therefore the most important.

Labour is the source and reason of at least part of the capital. In spite of that there is an acute conflict between labour and capital. The author shows the essence of this conflict. On the grounds of the encyclicals of the Pope, the author shows the means that could be used to solve the conflict.